IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23 Issue 01 AVGUST 2026

KELAJAK KASBLARI: MAKTAB MASLAHATCHISI O‘QUVCHINI ZAMONAVIY MEHNAT BOZORIGA QANDAY TAYYORLAYDI?

Temirova Marxabo Arabboyevna
Andijon viloyati Paxtaobod tumani
45-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi
Maktab maslaxatchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22007862

Annotatsiya: Mazkur maqolada yurtimizdagi zamonaviy mehnat bozorining tez sur’atlarda o‘zgarishi sharoitida umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kelajak kasbiga yo‘naltirish, ularning kasbiy qiziqishlari va individual imkoniyatlarini aniqlash hamda mehnat bozorida talab yuqori bo‘lgan kompetensiyalarni shakllantirish masalalari batafsil yoritilgan. Bugungi raqamli transformatsiya, sun’iy intellekt, avtomatlashtirish, yangi texnologiyalar va mehnat munosabatlarining o‘zgarishi o‘quvchilarga kasb tanlashda an’anaviy yondashuvlardan tashqari zamonaviy kasbiy maslahat va yo‘naltirish mexanizmlarini qo‘llashni talab etmoqda. Maqolada maktab maslahatchisining o‘quvchi, ota-ona, fan o‘qituvchilari va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni tashkil etishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, o‘quvchilarda kasbiy o‘zini anglash, mustaqil qaror qabul qilish, kommunikativlik, tanqidiy fikrlash, raqamli savodxonlik, jamoada ishlash va moslashuvchanlik kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati asoslab beriladi.
Kalit so‘zlar: kelajak kasblari, kasbga yo‘naltirish, maktab maslahatchisi, mehnat bozori, kasbiy kompetensiya, o‘quvchi, raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, kasbiy tanlov, soft skills.

Kirish: Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida inson hayotining deyarli barcha sohalarida jadal o‘zgarishlar yuz bermoqda. Ayniqsa, ta’lim va mehnat bozori o‘rtasidagi munosabatlar tubdan yangilanib, avval mavjud bo‘lmagan yoki kam uchragan yangi kasb va mutaxassisliklar shakllanmoqda. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, sun’iy intellektdan foydalanishning bevosita kengayishi, avtomatlashtirish jarayonlarining kuchayishi hamda masofaviy mehnat imkoniyatlarining ortishi yoshlarning kasbiy kelajagini oldindan rejalashtirishga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytirish bilan birga, an’anaviy sharoitda o‘quvchi kasb tanlashda ko‘pincha ota-ona, qarindoshlar, tanishlar yoki jamiyatdagi ommaviy qarashlarga tayanadi. Biroq zamonaviy mehnat bozorida faqat bitta kasbni egallashning o‘zi yetarli bo‘lmasligi mumkin. Insondan yangi bilimlarni muntazam o‘zlashtirish, texnologiyalardan foydalanish, turli vaziyatlarga moslashish, mustaqil qaror qabul qilish va o‘z kasbiy faoliyatini rivojlantirib borish talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan, maktabda kasbga yo‘naltirish ishlarini tizimli tashkil etish muhim pedagogik vazifalardan biridir. Bu jarayonda maktab maslahatchisi o‘quvchiga shunchaki muayyan kasbni tavsiya qiluvchi mutaxassis emas, balki uning qiziqishlari, qobiliyatlari va kelajakdagi imkoniyatlarini anglashiga ko‘maklashuvchi pedagogik hamkor sifatida namoyon bo‘ladi.

Maktab maslahatchisining kasbga yo’naltirishdagi o’rni: Maktab maslahatchisining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchining shaxsiy imkoniyatlarini aniqlash va uni ongli kasbiy tanlovga tayyorlashdan iborat. Bunda o‘quvchining faqat akademik natijalari emas, balki uning qiziqishlari, moyilliklari, ijodiy qobiliyati, muloqotga kirishish darajasi, mustaqil ishlash imkoniyati va kelajakdagi maqsadlari ham hisobga olinishi lozim. Kasbga yo‘naltirish jarayoni bir martalik tadbir sifatida emas, balki uzluksiz pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq. O‘quvchining yoshi va rivojlanish bosqichiga qarab kasbiy yo‘nalish

mazmuni ham o‘zgarib boradi. Masalan, boshlang‘ich sinflarda turli kasblar haqida umumiy tasavvurlar shakllantirilsa, yuqori sinflarda o‘quvchining individual qobiliyatlari, fanlarga bo‘lgan qiziqishi, oliy yoki professional ta’lim yo‘nalishlari hamda mehnat bozoridagi istiqbolli kasblar haqida chuqurroq ma’lumot bazasi berilishi kerak. Maktab maslahatchisi bu jarayonda quyidagi faoliyatlarni amalga oshirishi mumkin:

1. o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini o‘rganish;
2. individual suhbat va maslahatlar tashkil etish;
3. kasblar olami haqida ma’lumot berish;
4. zamonaviy va istiqbolli kasblarni tanishtirish;
5. o‘quvchilarning kuchli tomonlarini aniqlash;
6. kasbiy maqsadlarni shakllantirishga ko‘maklashish;
7. ota-onalar bilan kasbiy yo‘naltirish bo‘yicha hamkorlik qilish;
8. oliy ta’lim va professional ta’lim imkoniyatlari haqida ma’lumot berish;
9. turli tashkilot va korxonalar bilan hamkorlikda uchrashuvlar tashkil etish;
10. kasbiy loyihalar, tanlovlar va amaliy mashg‘ulotlarni yo‘lga qo‘yish.

Zamonaviy mehnat bozori va kelajak kasblari: Mehnat bozorining bugungi rivojlanish tendensiyasi shuni ko‘rsatmoqdaki, texnologik taraqqiyot natijasida ayrim kasblarning mazmuni o‘zgarib, yangi kasbiy yo‘nalishlar paydo bo‘lmoqda. Ayniqsa, axborot texnologiyalari, ma’lumotlarni tahlil qilish, kiberxavfsizlik, sun’iy intellekt, raqamli marketing, robototexnika, ekologik texnologiyalar va biotexnologiyalar bilan bog‘liq sohalarga ehtiyoj baland. Biroq **“kelajak kasbi”** tushunchasini faqat IT sohasi bilan bog‘lash to‘g‘ri emas. Kelajak mehnat bozori texnologik va insoniy kompetensiyalarning uyg‘unligini talab qiladi. Masalan, tibbiyot, pedagogika, muhandislik, kimyo, biologiya, qishloq xo‘jaligi, arxitektura va boshqa ko‘plab an’anaviy sohalarda ham raqamli texnologiyalar tobora muhim hioblanmoqd. Shuning uchun maktab maslahatchisi o‘quvchiga “**qaysi kasb eng yaxshi?”** degan savolga tayyor javob berishdan ko‘ra, **“qaysi faoliyat yo‘nalishi mening qiziqishim, qobiliyatim va kelajakdagi imkoniyatlarimga mos?”** degan savolni o‘ziga berishga o‘rgatishi zarur.

O’quvchilarni mehnat bozoriga tayyorlashning asosiy yo’nalishlari. O‘quvchini kelajakdagi mehnat faoliyatiga tayyorlash bir nechta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlarni qamrab oladi.

1. Kasbiy o‘zini anglash - O‘quvchi avvalo o‘zining nimaga qiziqishini, qaysi fanlarni yaxshi ko‘rishini, qanday faoliyatdan zavq olishini va qaysi vazifalarni bajarishda o‘zini qulay his qilishini tushunishi kerak.

2. Soft skills ko‘nikmalarini rivojlantirish - Zamonaviy ish beruvchilar faqat diplom va nazariy bilimga emas, balki xodimning muloqot qobiliyati, jamoada ishlashi, muammolarni hal qilishi, tashabbus ko‘rsatishi va yangi sharoitga moslasha olishiga ham e’tibor qaratmoqda.

Shu sababli maktabda quyidagi ko‘nikmalarni rivojlantirish juda muhim:

muloqot → hamkorlik → tanqidiy fikrlash → muammoni hal qilish → ijodkorlik → moslashuvchanlik → mas’uliyat → liderlik.

3. Raqamli kompetensiyalar- Kelajak mutaxassisi uchun raqamli savodxonlik asosiy kompetensiyalardan biriga aylanmoqda. O‘quvchi axborotni izlash, tahlil qilish, raqamli vositalardan xavfsiz foydalanish, ma’lumotlarni taqdim etish va zamonaviy texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalanishni o‘rganishi kerak.

4. Kasbiy axborot bilan ta’minlash- O‘quvchilar mavjud kasblarning mazmuni, ularga qo‘yiladigan talablar, zarur ta’lim yo‘nalishlari va rivojlanish imkoniyatlari haqida aniq ma’lumotga ega bo‘lishlari lozim.

5. Amaliy tajribaga yo‘naltirish- Kasbni faqat nazariy jihatdan tushuntirish yetarli emas. O‘quvchilarni turli loyihalar, kasbiy mahorat mashg‘ulotlari, mutaxassislar bilan uchrashuvlar,

ekskursiyalar, amaliy topshiriqlar va kasbga oid simulyatsiyalarga jalb qilish samarali natija beradi.

Maktab maslahatchisi, o'quvchi va ota-ona hamkorligi- O'quvchining kasbiy kelajagini belgilashda maktab va oila o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Ba'zan ota-onalar o'z tajribasi yoki jamiyatdagi an'anaviy qarashlardan kelib chiqib, farzandiga ma'lum bir kasbni tanlashni tavsiya qilishi mumkin. Bunday vaziyatda maktab maslahatchisi ota-onaga o'quvchining individual qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olish zarurligini tushuntirishi kerak.

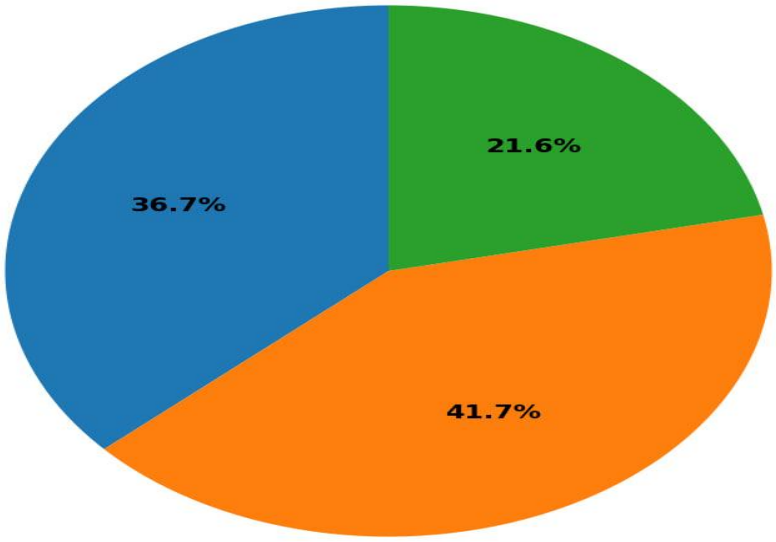
Kasbiy tanlovni shakllantirishning zamonaviy metodlari- O'quvchilarning ongli kasbiy tanlovini shakllantirishda ularning shaxsiy qiziqishlari, individual qobiliyatlari va zamonaviy mehnat bozori talablarini o'zaro uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, maktab maslahatchisi kasbga yo'naltirish jarayonida o'quvchiga tayyor kasbni tavsiya qilishdan ko'ra, uning o'z imkoniyatlarini anglashiga va mustaqil kasbiy qaror qabul qilishiga yordam berishi lozim. Bunda "Kasbimni tanlayman", "Mening kelajakdagi kasbim", "Kasb xaritasi", "Bir kunlik mutaxassis", "Kelajakdagi men", "Kasbiy portfolio" kabi interfaol mashg'ulotlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Xususan, "Kelajakdagi men" mashg'ulotida o'quvchilar o'zlarini 5–10 yildan keyingi kasbiy faoliyatda tasavvur qilib, kelajakdagi maqsadlari, egallashi zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalari hamda ushbu maqsadga erishish uchun amalga oshirishi lozim bo'lgan amaliy qadamlarni belgilaydilar. "Kasb xaritasi" metodida esa tanlangan kasbning mazmuni, unga zarur fanlar, kasbiy kompetensiyalar, ta'lim olish bosqichlari va mehnat bozoridagi istiqbollari aniqlanadi. "Bir kunlik mutaxassis" usulida o'quvchilar muayyan kasb egasining kundalik faoliyatini shartli ravishda bajarib ko'rish orqali kasbning amaliy jihatlarini tasavvur qiladilar. "Kasbiy portfolio" orqali esa o'quvchining qiziqishlari, yutuqlari, qobiliyatlari, bajarilgan loyihalari va kelajakdagi kasbiy rejalari bosqichma-bosqich jamlanadi. Mazkur metodlarning umumiy maqsadi o'quvchini passiv tinglovchidan faol kasbiy rejalashtirish ishtirokchisiga aylantirish, ya'ni **o'quvchi qiziqishi + shaxsiy qobiliyat + mehnat bozori talabi = ongli kasbiy tanlov** tamoyili asosida kasbiy o'zini anglash jarayonini rivojlantirishdan iborat.

Tajriba-sinov ishlarining tashkil etilishi - yuqoridagi metodlarning amaliy ahamiyatini aniqlash maqsadida umumiy o'rta ta'lim maktabining yuqori sinf o'quvchilari ishtirokida kichik hajmdagi kasbiy yo'naltirish tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Tadqiqotda **60 nafar o'quvchi** ishtirok etdi. O'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash uchun dastlab qisqa so'rovnoma o'tkazildi, shuningdek, maktab maslahatchisi tomonidan individual va kichik guruh shaklidagi suhbatlar tashkil etildi. So'rovnomada o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy rejalari, tanlagan kasbiga ishonchi, kasb tanlashda kimning fikriga ko'proq tayanishi, zamonaviy kasblar haqida xabardorlik darajasi hamda o'z qobiliyatlarini baholashiga oid savollar berildi. Tajriba davomida o'quvchilarga zamonaviy kasblar haqida ma'lumotlar berilib, "Kelajakdagi men", "Kasb xaritasi" va "Kasbiy portfolio" metodlari asosida amaliy topshiriqlar bajarildi. Mashg'ulotlarda o'quvchilar o'z qiziqishlarini aniqlash, tanlagan kasbiga qo'yiladigan talablarni belgilash, zarur bilim va ko'nikmalarni aniqlash hamda kelajakdagi kasbiy maqsadlari uchun individual reja tuzishga yo'naltirildi.

1-jadval. O'quvchilarning dastlabki kasbiy yo'nalish bo'yicha fikrlari

So'rovnoma yo'nalishi	O'quvchilar soni	Ulushi
Muayyan kasblarga qiziqadi, ammo yakuniy qarori yo'q	25	41,7 %
Kelajakdagi kasbini aniq tanlagan	22	36,7 %

Kasb tanlashda ikkilanmoqda	13	21,6 %
Jami	**60**	**100 %**

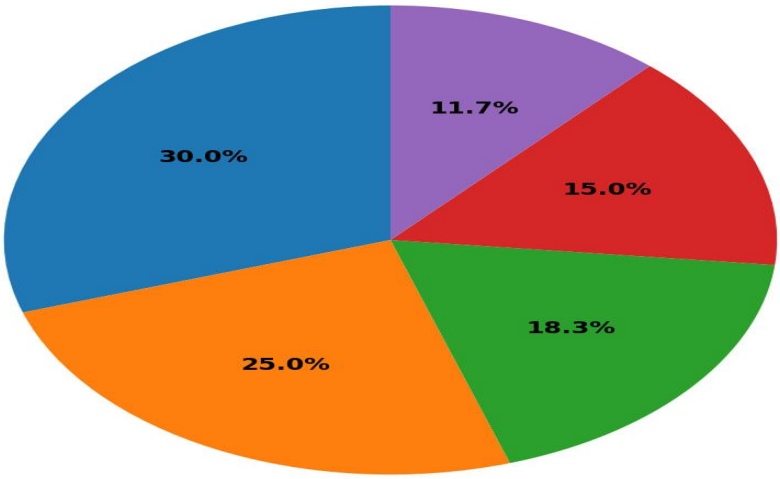

Jadvaldan ko‘rinadiki, dastlabki bosqichda 22 nafar o‘quvchi o‘zining kelajakdagi kasbini nisbatan aniq belgilagan. 25 nafar o‘quvchi ayrim kasblarga qiziqishini bildirgan bo‘lsa-da, yakuniy qarorga kelmagan. 13 nafar o‘quvchi esa kasb tanlashda jiddiy ikkilanish holatida bo‘lgan. Bu holat maktabda kasbga yo‘naltirish ishlarini faqat kasblar haqida axborot berish bilan cheklamasdan, o‘quvchining o‘z qobiliyatlarini anglashiga yo‘naltirish zarurligini ko‘rsatdi.

O‘quvchilar bilan suhbat natijalari: So‘rovnomani to‘ldiruvchi sifatida 60 nafar o‘quvchi bilan qisqa suhbatlar ham tashkil etildi. Suhbat jarayonida o‘quvchilarga “Kelajakda qaysi kasbni egallamoqchisiz?”, “Ushbu kasbni nima uchun tanladingiz?”, “Tanlagan kasbingiz uchun qanday bilim va ko‘nikmalar zarur?”, “Mehnat bozorida ushbu kasbga bo‘lgan talab haqida ma’lumotga egamisiz?” kabi savollar berildi. Suhbatlar davomida ayrim o‘quvchilar kasb tanlashda asosan ota-ona yoki yaqinlarining fikriga tayanishini, boshqalari esa kasbning nufuzi va daromadiga ko‘proq e’tibor berishini bildirdi. Nisbatan kamroq o‘quvchilar kasb tanlashda o‘z qiziqishi, qobiliyati va kelajakdagi mehnat bozori talablarini birgalikda hisobga olayotgani aniqlandi.

2-jadval O‘quvchilarning kasb tanlashda asosiy e’tibor qaratadigan omillari

Asosiy omil	**O‘quvchilar soni**	**Ulushi**
Shaxsiy qiziqish	18	30,0 %
Ota-ona va yaqinlar tavsiyasi	15	25,0 %
Kasbning daromad va nufuzi	11	18,3 %
Shaxsiy qobiliyat va fanlarga moyillik	9	15,0 %
Mehnat bozoridagi talab	7	11,7 %
Jami	**60**	**100 %**

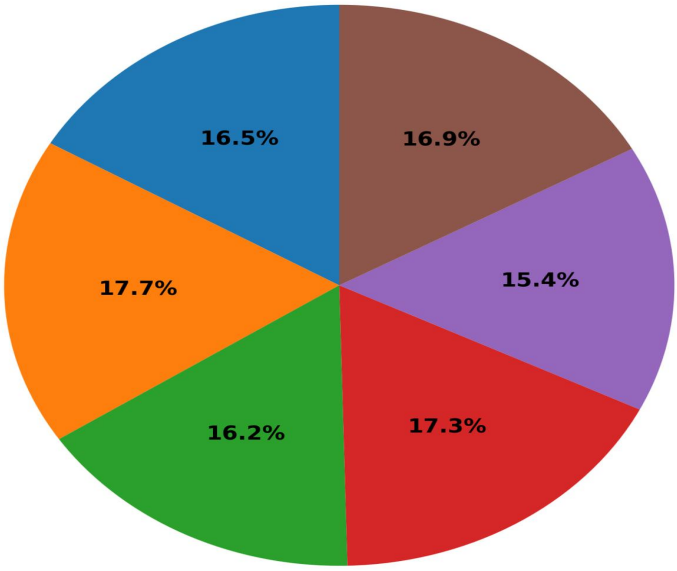

Natijalar o‘quvchilarning kasbiy tanlovida shaxsiy qiziqish yetakchi omillardan biri ekanligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, mehnat bozoridagi talabni mustaqil ravishda hisobga olayotgan o‘quvchilar sonining nisbatan kamligi e’tiborni tortadi. Demak, maktab maslahatchisi faoliyatida o‘quvchilarga kelajak kasblari va mehnat bozori tendensiyalari haqida tizimli ma’lumot berish muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lishi kerak.

Zamonaviy metodlardan keyingi natijalar: Keyingi bosqichda o‘quvchilar bilan bir nechta kasbiy yo‘naltirish mashg‘ulotlari tashkil etildi. Mashg‘ulotlarda o‘quvchilar o‘zlari qiziqqan kasblarni tanlab, mazkur kasb uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va shaxsiy sifatlarni aniqladilar. Shuningdek, tanlangan kasblarning kelajakdagi istiqbollari muhokama qilindi va o‘quvchilar o‘zlarining qisqa muddatli kasbiy rivojlanish rejasini ishlab chiqdilar.

3-jadval Kasbiy yo‘naltirish mashg‘ulotlaridan oldingi va keyingi natijalar

Ko‘rsatkichlar	Dastlabki bosqich	Yakuniy bosqich
Kasbiy maqsadini aniq ifodalay olganlar	22 (36,7 %)	43 (71,7 %)
O‘z qobiliyatlarini kasb bilan bog‘lay olganlar	24 (40,0 %)	46 (76,7 %)
Zamonaviy kasblar haqida yetarli tasavvurga ega bo‘lganlar	19 (31,7 %)	42 (70,0 %)
Kasb uchun zarur ko‘nikmalarni aniqlay olganlar	21 (35,0 %)	45 (75,0 %)
Mehnat bozori talabini hisobga olganlar	17 (28,3 %)	40 (66,7 %)
Kelajak uchun kasbiy reja tuza olganlar	20 (33,3 %)	44 (73,3 %)

Natijalar va muhokama: Tajriba-sinov jarayonida olingan natijalar kasbga yo‘naltirishning interfaol va shaxsga yo‘naltirilgan metodlaridan foydalanish o‘quvchilarning kasbiy o‘zini anglashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. Xususan, mashg‘ulotlardan oldin o‘zining kelajakdagi kasbiy maqsadini aniq ifodalay olgan o‘quvchilar 36,7 foizni tashkil etgan bo‘lsa, yakuniy bosqichda ushbu ko‘rsatkich 71,7 foizga yetdi. O‘z qobiliyatlarini tanlagan kasbi bilan bog‘lay olgan o‘quvchilar ulushi 40,0 foizdan 76,7 foizgacha oshdi. Mehnat bozori talablarini hisobga olish ko‘rsatkichi ham 28,3 foizdan 66,7 foizgacha oshgan. Mazkur natija o‘quvchilarda kasbiy tanlovga nisbatan amaliy yondashuv shakllana boshlaganini ko‘rsatadi. Ya’ni o‘quvchilar kasbni faqat shaxsiy xohish asosida emas, balki “ushbu kasb uchun qanday bilim kerak?”, “qanday ko‘nikmalarni rivojlantirishim zarur?” va “kelajakda ushbu yo‘nalishda qanday imkoniyatlar mavjud?” kabi savollar asosida baholashga intila boshlagan. Shu bilan birga, natijalarni maktab maslahatchisi faoliyatining yagona mezoni sifatida baholash to‘g‘ri bo‘lmaydi. O‘quvchilarning kasbiy qarashlariga oila, tengdoshlar, fan o‘qituvchilari, ijtimoiy muhit va shaxsiy tajriba ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli kasbiy yo‘naltirish ishlari muntazam davom ettirilishi va o‘quvchining individual rivojlanish dinamikasi kuzatib borilishi zarur.

Maktab maslahatchisi faoliyatidan kutilayotgan natijalar. Kasbga yo‘naltirish tizimli tashkil etilganda o‘quvchilarda bir qator muhim kompetensiyalar shakllanadi. Xususan:

Yo‘nalish	**Kutilayotgan natija**
O‘zini anglash	O‘quvchi o‘z qiziqishi va qobiliyatlarini anglaydi
Kasbiy tanlov	Kasbni ongli ravishda tanlash ko‘nikmasi rivojlanadi
Raqamli savodxonlik	Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish kompetensiyasi oshadi
Muloqot	O‘z fikrini aniq ifodalash qobiliyati rivojlanadi
Jamoaviy faoliyat	Hamkorlik va mas’uliyat kuchayadi
Muammo yechish	Mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish rivojlanadi
Mehnat bozori haqida bilim	Kasblarga qo‘yiladigan zamonaviy talablar haqida tasavvur shakllanadi
Kasbiy rejalashtirish	O‘quvchi o‘z kelajagi uchun individual reja tuza boshlaydi

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy mehnat bozorining tezkor o‘zgarishi maktabdagi kasbga yo‘naltirish ishlariga yangicha yondashuvni talab etmoqda. O‘quvchini kelajak kasbiga tayyorlash faqat mavjud kasblar haqida ma’lumot berish bilan cheklanmasligi, balki unda o‘zini anglash, mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv, raqamli savodxonlik, muloqot, hamkorlik, ijodkorlik va moslashuvchanlik kabi universal kompetensiyalarni rivojlantirishni ham qamrab olishi kerak. Bu jarayonda maktab maslahatchisi o‘quvchi uchun kasbiy yo‘lni belgilab beruvchi emas, balki unga o‘z yo‘lini ongli ravishda tanlashga yordam beruvchi pedagogik hamroh vazifasini bajaradi. Maktab maslahatchisi, ota-ona, fan o‘qituvchilari, professional va oliy ta’lim tashkilotlari hamda ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlik qanchalik tizimli yo‘lga qo‘yilsa, o‘quvchining kelajakdagi kasbiy tanlovi shunchalik asoslangan va samarali bo‘ladi.

Shuningdek, maktabda kasbiy yo‘naltirish ishlarini zamonaviy texnologiyalar, amaliy mashg‘ulotlar, kasbiy loyihalar, mutaxassislar bilan uchrashuvlar va individual maslahatlar bilan boyitish o‘quvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshiradi. Eng muhimi, o‘quvchiga “qaysi kasbni tanlash kerak?” degan savolga tayyor javob berish emas, balki “men kimman, nimalarga qodirman va kelajakda qanday mutaxassis bo‘lishni xohlayman?” degan savollarga mustaqil javob topish imkoniyatini yaratishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF–5712-son Farmoni “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”.
4. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ–637-son, 2020-yil 23-sentabr.
5. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? – Paris: UNESCO, 2023.
6. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025. – Geneva: World Economic Forum, 2025.
7. OECD. OECD Skills Outlook 2023: Skills for a Resilient Green and Digital Transition. – Paris: OECD Publishing, 2023.
8. ILO. Skills and the Future of Work: Strategies for Youth Employability. – Geneva: International Labour Organization.
9. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
10. Savickas M. L. Career Construction Theory and Practice // Career Development and Counseling. – 2013.